

Opprop: Vern om akademisk frihet

Desember 2025

*Den engelske versjonen er signert av de unge akademiene i Sverige, Norge, Danmark, Estland, Finland, Litauen, Latvia og Polen. Norsk oversettelse utarbeidet av Akademiet for yngre forskere**

Akademisk frihet er truet. Over hele verden utfordres friheten til å forske, undervise og formidle forskningsbasert kunnskap i økende grad. Dette er en urovekkende utvikling, der både de individuelle forskernes og de akademiske institusjonenes frihet trues.

I sin siste rapport viser Academic Freedom Index (AFI) at nedgangen i akademisk frihet er et globalt fenomen. På verdensbasis lever anslagsvis 3,6 milliarder mennesker i land hvor akademisk frihet er under press. Også i flere europeiske land, inkludert Storbritannia, Nederland og Østerrike, er akademisk frihet i tilbakegang. Makt- og myndighetspersoner utøver stadig mer og i økende grad upassende innflytelse over forskningen.

Over hele det europeiske kontinentet ser vi at de sikkerhetsmekanismene som mange trodde var sterke nok til å verne om akademisk frihet, slår sprekker. Myndigheter strammer grepet om universitetene. Politikere former forskningsagendaer i tråd med egne meninger. Europeisk academia er ikke immun mot utilbørlig politisk innblanding. Endringene skjer nå, og de skjer raskt.

De unge akademiene i Norden og Baltikum ser med stor bekymring på politisk innblanding og står sammen med våre kolleger verden over i et opprop om å bevare og beskytte akademisk frihet. Begrensninger i akademisk frihet truer selve grunnlaget for forskningen. Det vil svekke vår evne til å produsere kunnskap av høy kvalitet som trengs for å møte dagens og fremtidens samfunnsutfordringer.

Yngre forskere er særlig sårbare når akademisk frihet svekkes. Vi har i mindre grad enn andre de trygge rammene som skal til for å tåle brå endringer i grunnleggende forskningsmuligheter. Utilbørlig politisk styring av forskningsfinansiering og begrensninger på muligheten til å forske og formidle fritt, undergraver neste generasjons muligheter til å etablere seg og drive forskning av høy kvalitet.

De negative konsekvensene stopper ikke der. Når politikere bestemmer hva det skal forskes på, hva som skal stå på pensum, eller hvem som får uttale seg, trues ikke bare akademisk frihet. Det undergraver også vårt åpne demokratiske samfunn.

Akademisk frihet er en av bærebjelkene i et velfungerende demokrati, i likhet med et uavhengig rettsvesen. Det sikrer at vi som borgere kan utøve våre rettigheter og friheter. Dette gjelder ikke

Akademiet for yngre forskere

minst retten til å uttrykke ulike meninger, også når disse meningene er ubehagelige for noen. Forskning og høyere utdanning skaper grunnlaget for kritisk vurdering av offentlige beslutninger, beslutningsprosesser og maktutøvelse. Akademia produserer både kunnskap og kultur for åpen meningsutveksling som beskytter samfunnet mot politisk manipulasjon og styrker legitimiteten til demokratiske prosesser. Uavhengige eksperter som baserer seg på fakta er helt avgjørende i et fritt og åpent samfunn.

Den raske utviklingen vi ser, både globalt og her hjemme, viser at vårt nåværende akademiske system ikke må tas for gitt. Derfor kreves det handling. Akademisk frihet må styrkes.

Vi i de unge akademiene i Norden og Baltikum, har identifisert tre nøkkelområder hvor våre politiske ledere må handle. Disse områdene er viktige for å forsvare akademisk frihet og etablere institusjonelle sikkerhetsmekanismer som sikrer langsiktig vern av fri og åpen vitenskapelig utveksling:

1. Akademisk frihet må beskyttes ved lov i de nordiske- og baltiske landene

Akademisk frihet har beskyttelse i norsk lovverk, gjennom lov for universitet og høyskoler. Dette er ikke en selvfølge i alle land vi liker å sammenligne oss med. Siden forskningen er internasjonal, må akademisk frihet også beskyttes gjennom lovverk der hvor rettslig beskyttelse ikke kan tas for gitt.

I et fritt samfunn er det avgjørende at vi sikrer friheten til undervisning, forskning og formidling. Dette er grunnleggende for å åpne og uavhengige akademiske institusjoner.

2. Det bør opprettes et ombud for akademisk frihet og integritet

Som et uavhengig organ bør dette få mandat til å undersøke og håndtere saker som angår friheten til å forske og formidle kunnskap innen høyere utdanning. Ombudet bør også gi våre politiske ledere et klart bilde av status og utvikling av akademisk frihet.

3. Langsiktighet og kontinuitet må prege all forskningspolitikk

Hele forskningssystemet, fra styring til karriereløp og finansiering må bygges på forståelsen av at forskning og utdanning er prosesser som beveger seg langsomt. Vitenskapelig innovasjon utvikles over flere år, ikke måneder, og academia må skjermes mot utilbørlige og brå endringer som følge av plutselige politiske skifter.

Det er behov for umiddelbare tiltak for å unngå alvorlige konsekvenser for våre åpne samfunn. Vi i de unge akademiene i Norden og Baltikum, oppfordrer våre politikere til å handle besluttomt for å styrke rammene som beskytter academia og dermed demokratiets grunnpilarer.

Et fritt samfunn krever frie akademiske institusjoner. Som alle friheter må de forsvares for å

Akademiet for yngre forskere

unngå at de går tapt.

**Dokumentet er oversatt fra engelsk til norsk av Akademiet for yngre forskere. Innholdet er justert noe for å tilpasse det til norske forhold for akademisk frihet, og avviker derfor i noen punkter fra den originale versjonen på engelsk.*